Śālistamba Sūtra — Annexe à la leçon 80

Vocabulaire par familles et particules classées par fréquence — extrait : le premier mouvement (cinq définitions des types de souffrance et de l'affliction).

1. Extrait étudié

Le passage tel qu'il apparaît dans la leçon, sans annotation — premier mouvement du texte (phrases 1 à 5).

འཆི་ཞིང་སྨྲེས་ཏེ་མངོན་པར་ཆགས་པ་དང་བཅས་པའི་ནང་གི་ཡོངས་སུ་གདུང་བ་ནི་མྱ་ངན་ནོ། །མྱ་ངན་ལས་བྱུང་བའི་ཚིག་ཏུ་སྨྲ་བ་ནི་སྨྲེ་སྔགས་འདོན་པའོ། །རྣམ་པར་ཤེས་པ་ལྔའི་ཚོགས་དང་ལྡན་པའི་མི་བདེ་བ་མྱོང་བ་ནི་སྡུག་བསྔལ་ལོ། །ཡིད་ལ་བྱེད་པ་དང་ལྡན་པའི་ཡིད་ཀྱི་སྡུག་བསྔལ་ནི་ཡིད་མི་བདེ་བའོ། །གཞན་ཡང་འདི་ལྟ་བུ་ལ་སོགས་པའི་ཉེ་བའི་ཉོན་མོངས་པ་གང་ཡིན་པ་དེ་དག་ནི་འཁྲུག་པ་ཞེས་བྱའོ། །

2. Texte annoté — repérage visuel des particules

Chaque particule est surlignée selon sa catégorie grammaticale (terminologie du Clair Miroir). La légende ci-dessous donne la correspondance des couleurs.

▪ connecteurs ZHING / STE ▪ DANG (comitatif « avec, muni de ») ▪ génitif-relatif (GI/KYI/GYI/'I) ▪ marque oblique (LA/SU/TU…) ▪ thématiseur NI ▪ particule finale ('O/LO/TO…) ▪ particule de citation ZHES

Sous chaque phrase, un schéma en cases isole les groupes de mots : chaque case correspond à un groupe syntaxique, avec la particule qui le referme mise en évidence, et un intitulé grammatical en petit.

Première phrase

འཆི་ཞིང་སྨྲེས་ཏེ་མངོན་པར་ཆགས་པ་དང་བཅས་པའི་ནང་གི་ཡོངས་སུ་གདུང་བ་ནི་མྱ་ངན་ནོ། །

> *Mourir dans l'agitation, en proie à un attachement ardent — cette ardeur intérieure qui consume les entrailles : telle est la tristesse* མྱ་ངན་.

འཆི་ཞིང་སྨྲེས་ཏེ་	མངོན་པར་ཆགས་པ་དང་བཅས་པའི་	ནང་གི་ཡོངས་སུ་གདུང་བ་	ནི་	མྱ་ངན་ནོ་
verbe + connecteurs	*modificateur (comitatif)*	*nom défini — X*	*thème (NI)*	*définition — Y*

Deuxième phrase

མྱ་ངན་ལས་བྱུང་བའི་ཚིག་ཏུ་སྨྲ་བ་ནི་སྨྲེ་སྔགས་འདོན་པའོ། །

Le fait d'exprimer cette tristesse par des paroles : telle est la lamentation སྨྲེ་སྔགས་འདོན་པ་.

མྱ་ངན་ལས་བྱུང་བའི་	ཚིག་ཏུ་སྨྲ་བ་	ནི་	སྨྲེ་སྔགས་འདོན་པའོ
modificateur (ablatif)	*nom défini — X*	*thème (NI)*	*définition — Y*

Troisième phrase

རྣམ་པར་ཤེས་པ་ལྔའི་ཚོགས་དང་ལྡན་པའི་མི་བདེ་བ་མྱོང་བ་ནི་སྡུག་བསྔལ་ལོ། །

L'épreuve d'un mal-être vécu à travers l'ensemble des cinq consciences : telle est la souffrance སྡུག་བསྔལ་.

རྣམ་པར་ཤེས་པ་ལྔའི་ཚོགས་དང་ལྡན་པའི་	མི་བདེ་བ་མྱོང་བ་	ནི་	སྡུག་བསྔལ་ལོ
modificateur (comitatif)	*nom défini — X*	*thème (NI)*	*définition — Y*

Quatrième phrase

ཡིད་ལ་བྱེད་པ་དང་ལྡན་པའི་ཡིད་ཀྱི་སྡུག་བསྔལ་ནི་ཡིད་མི་བདེ་བའོ། །

La douleur de l'esprit, accompagnée d'une attention tournée vers lui-même : tel est le mal-être mental ཡིད་མི་བདེ་བ་.

ཡིད་ལ་བྱེད་པ་དང་ལྡན་པའི་	ཡིད་ཀྱི་སྡུག་བསྔལ་	ནི་	ཡིད་མི་བདེ་བའོ
modificateur (comitatif)	*nom défini — X*	*thème (NI)*	*définition — Y*

Cinquième phrase

གཞན་ཡང་འདི་ལྟ་བུ་ལ་སོགས་པའི་ཉེ་བའི་ཉོན་མོངས་པ་གང་ཡིན་པ་དེ་དག་ནི་འཁྲུག་པ་ཞེས་བྱའོ། །

Toutes les afflictions secondaires ཉེ་བའི་ཉོན་མོངས་པ་ *de cet ordre et qui leur sont semblables : voilà ce que l'on nomme l'affliction* འཁྲུག་པ་.

གཞན་ཡང་འདི་ལྟ་བུ་ལ་སོགས་པའི་	ཉེ་བའི་ཉོན་མོངས་པ་གང་ཡིན་པ་དེ་དག་	ནི་	འཁྲུག་པ་	ཞེས་བྱའོ
modificateur (oblique)	*nom défini — X*	*thème (NI)*	*terme nommé*	*dénomination + finale*

3. Familles de vocabulaire

Regrouper les termes proches par le sens (plutôt que par ordre d'apparition) aide à mémoriser les nuances qui les distinguent — ici, les cinq façons de nommer la souffrance selon leur cause et leur registre (corporel / verbal / mental).

Les cinq synonymes de la souffrance et de l'affliction

མྱ་ངན་	tristesse, chagrin (śoka) — la brûlure intérieure née de l'attachement
སྨྲེ་སྔགས་འདོན་པ་	lamentation (paridevanā) — la tristesse exprimée par des paroles
སྡུག་བསྔལ་	souffrance, douleur (duḥkha) — le mal-être vécu par les cinq consciences sensorielles
ཡིད་མི་བདེ་བ་	mal-être mental (daurmanasya) — la douleur propre à l'esprit (yid)
འཁྲུག་པ་	affliction (terme générique) — regroupe toutes les afflictions secondaires (upakleśa)

Note : les quatre premiers termes se distinguent par leur registre (corporel, verbal, sensoriel, mental) ; le cinquième les subsume tous sous le nom générique d'« affliction ».

Le groupe numérique des cinq consciences

རྣམ་པར་ཤེས་པ་ལྔའི་ཚོགས་	le groupe des cinq consciences (sensorielles) — pañcavijñāna

Comme pour les cinq agrégats (ཕུང་པོ་ལྔ་) ou les douze nidāna, le numéral suivi de འི་ཚོགས་ (« l'ensemble/le groupe de ») est un patron récurrent pour désigner un ensemble canonique de facteurs.

Verbes et expressions de l'expérience mentale

མྱོང་བ་	éprouver, faire l'expérience de
ཡིད་ལ་བྱེད་པ་	porter son attention sur, engager l'esprit (manaskāra)
ལྡན་པ་	être pourvu de, muni de (avec དང་)
བཅས་པ་	être accompagné de (avec དང་)

4. Les particules à connaître — classées par fréquence

Sept particules suffisent à couvrir la quasi-totalité des occurrences de l'extrait. Elles sont classées ici par ordre décroissant de fréquence, avec leur fonction essentielle selon Le Clair Miroir.

Particule	Catégorie	Fonction essentielle	Exemple dans l'extrait	Exemple simple
ནི་	**thématiseur NI**	Thématiseur : « quant à… » — annonce le thème que la phrase va définir. Le Clair Miroir : « indiquer le déterminé ».	གདུང་བ་ནི་… (« quant au tourment… ») — une occurrence par phrase (×5)	ང་ནི་བོད་པ་ཡིན། — Moi, je suis tibétain.
འོ། / ལོ། / ཏོ།	**particule finale ('O/LO/TO…)**	Particule finale (rdzogs tshig) : marque la fin de l'énoncé — l'ancêtre classique des auxiliaires modernes yin/red.	མྱ་ངན་ཏོ། (« c'est la tristesse ») — une occurrence par phrase (×5)	ཁོང་སློབ་དཔོན་ཡིན་ནོ། — Il est enseignant.
འི་ / གི་ / ཀྱི་	**génitif-relatif (GI/KYI/GYI/'I)**	Génitif-relatif (GI) : relie un déterminant à ce qu'il détermine.	ལྔའི་ཚོགས་ (« le groupe des cinq ») ; ཡིད་ཀྱི་སྡུག་བསྔལ་ (« la souffrance de l'esprit ») — ×6	བོད་ཀྱི་ཡུལ་ — le pays du Tibet.
དང་ (+ ལྡན་པ་ / བཅས་པ་)	**DANG (comitatif « avec, muni de »)**	Marque le complément du verbe relationnel : « avec, muni de, pourvu de ». À distinguer du DANG connecteur adjonctif simple (« et »).	ཚོགས་དང་ལྡན་པ (« pourvu de l'ensemble ») — ×3	ང་དང་ཁྱོད། — Toi et moi.
ལ་ / སུ་ / ཏུ་	**marque oblique (LA/SU/TU…)**	Marque oblique (LA — 7 variantes) : indique l'incidence, le lieu ou la direction de l'action.	ཡིད་ལ་བྱེད་པ (« porter son attention sur l'esprit ») ; ཡོངས་སུ་ (« totalement ») — ×4	ལྷ་ས་ལ་འགྲོ། — Je vais à Lhassa.

ཞིང་ / ཏེ་,སྟེ་	connecteurs ZHING / STE	Connecteurs ZHING et STE : coordonnent deux verbes ou propositions (simultanéité, convergence de sens).	འཆི་ཞིང་འཕྲོས་ཏེ (« mourir en s'agitant ») — ×1 chacun	བཞུགས་ཤིང་གསུངས། — Il est assis et il parle.
ཞེས་ ... བྱ	particule de citation ZHES	Particule de citation/dénomination : introduit ce que l'on nomme ainsi.	འཁྲུག་པ་ཞེས་བྱའོ (« cela s'appelle l'affliction ») — ×1	དེ་ལ་མི་ཞེས་བྱ། — Cela s'appelle « un homme ».

5. Le patron définitionnel à repérer

Les cinq phrases suivent toutes le même moule : [X ནི་ Y ཡོ།/ལོ།/ཏོ།] — « Quant à X, c'est Y ». Ce patron reviendra constamment dans la suite du sūtra (les définitions causales des douze nidāna qui suivent immédiatement).

X — ce qui est défini (thème)	Y — la définition (nom technique + particule finale)
འཆི་ཞིང་འཕྲོས་ཏེ་མངོན་པར་ཆགས་པ་དང་བཅས་པའི་ནང་གི་ཡོངས་སུ་གདུང་བ་	མྱ་ངན་ཏོ།
མྱ་ངན་ལས་བྱུང་བའི་ཚིག་ཏུ་སྨྲ་བ་	སྨྲེ་སྔགས་འདོན་པའོ།
རྣམ་པར་ཤེས་པ་ལྔའི་ཚོགས་དང་ལྡན་པའི་མི་བདེ་བ་མྱོང་བ་	སྡུག་བསྔལ་ལོ།
ཡིད་ལ་བྱེད་པ་དང་ལྡན་པའི་ཡིད་ཀྱི་སྡུག་བསྔལ་	ཡིད་མི་བདེ་བའོ།
འདི་ལྟ་བུ་ལ་སོགས་པའི་ཉེ་བའི་ཉོན་མོངས་པ་གང་ཡིན་པ་དེ་དག་	འཁྲུག་པ་ཞེས་བྱའོ།

La cinquième phrase varie légèrement le patron en ajoutant la particule de dénomination ཞེས་...བྱ (« cela s'appelle... ») après Y, puisqu'il s'agit ici de nommer un terme générique plutôt que de renvoyer à un terme technique déjà fixé.